

Ks. dr hab. Dominik Zamiatała, prof. UKSW
ul. Poborzańska 27
03-368 Warszawa

Ocena dorobku naukowego i pracy habilitacyjnej dr Roberta Żurka pt. *„Kościół rzymskokatolicki w Polsce a Ziemia Zachodnie i Północne 1945-1948”*, Szczecin-Warszawa-Wrocław 2015, ss. 614.

Habilitant

Pan dr Robert Żurek jest absolwentem historii i teologii. Studia magisterskie na Freie Universität w Berlinie ukończył w 1998 r. obroną pracy magisterskiej pt. *„Volksdemokratie und katholische Kirche in Polen 1944-1956”*. Siedem lat później w 2005 r. na Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg uzyskał stopień doktorski w dyscyplinie historia na podstawie rozprawy doktorskiej pt. *„Kirche und Versöhnung. Die Kirchen und die deutsch-polnischen Beziehungen 1945-1956”*. Dysertacja ta została opublikowana drukiem w 2005 roku. W latach 2006-2012 był pracownikiem naukowym Centrum Badań Historycznych Polskiej Akademii Nauk w Berlinie. Następnie od 2013 r. do 2016 r. był pracownikiem IPN we Wrocławiu, gdzie sprawował funkcję dyrektora tego oddziału. Od września 2016 r. jest członkiem zarządu i dyrektorem Fundacji „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego. W latach 2006-2012 był członkiem redakcji nowo stworzonego rocznika „Historie”, wydawanego przez Centrum Badań Historycznych PAN w Berlinie, a od 2011 r. jest członkiem rady naukowej czasopisma naukowego – „Wrocławski Rocznik Historii Mówionej”.

W swoich badaniach naukowych zajmował się głównie problematyką historii politycznej i historii najnowszej Polski i Niemiec po II wojnie światowej. Brał udział w programach badawczych. W ramach pracy w Centrum Badań Historycznych Polskiej Akademii Nauk w Berlinie uczestniczył w międzynarodowym projekcie dotyczącym Polsko-niemieckich miejsc pamięci. Efektem tych badań było opublikowanie w pięciu tomach kompendium wiedzy o polsko-niemieckich miejscach pamięci oraz o kulturze pamięci obu krajów. Oprócz tego projektu był zaangażowany jeszcze w dwóch innych międzynarodowych projektach badawczych: projekt „Ringen um Versöhnung. Religion und Politik im Verhältnis zwischen Deutschland und Polen 1945-2010” oraz projekt „Stan i perspektywy narracji Krzyżowej w Polsce i Niemczech”.

Droga rozwoju naukowego Habilitanta była jednorodna. Nie posiada co prawda dużego doświadczenia w zakresie dydaktyki, ale ma w swoim dorobku spore osiągnięcia na polu popularyzacji nauki. Należy do grona naukowców dobrze przygotowanych do pracy badawczej.

Dorobek naukowy

Habilitant ma na swoim koncie wystarczający i interesujący dorobek naukowy. Oprócz książki habilitacyjnej wydał - jak już wcześniej nadmieniałem - swoją pracę doktorską liczącą 413 stron. Książka ta oparta na szerokiej bazie źródłowej (archiwalia, źródła drukowane) i literaturze przedmiotu jest rzetelnym opracowaniem naukowym dotyczącym relacji polsko-niemieckich w pierwszym dziesięcioleciu po II wojnie światowej w kontekście Kościoła katolickiego. Kompetentnie zanalizował te stosunki unikając skrajnych podszytych emocjami

ocen jakie często się pojawiają w pracach naukowych na ten temat zarówno po stronie badaczy niemieckich jak i polskich. W tej publikacji pokazał się jako dobry znawca kwestii relacji polsko-niemieckich na polski społeczny i wyznaniowy. Książka ta wnosi wiele w rozwój badań porównawczych w zakresie historii najnowszej. W swoim dorobku dr R. Żurek ma wydaną pod swoją redakcją książkę pt. „Zarażeni polską wolnością. Zbiór wywiadów z działaczami eneradowskiej opozycji przeprowadzonych w latach 2011-2013” (Warszawa 2015). Jest to należycie opracowany zbiór świadectw działaczy antykomunistycznych w NRD. We współpracy z B. Kerskim, T. Kycią wydał książkę pt. „Przebaczamy i prosimy o przebaczenie. Orędzie biskupów polskich i odpowiedź niemieckiego episkopatu z 1965 roku. Geneza. Kontekst. Spuścizna, (Olsztyn 2006). Praca ta poświęcona jest problematyce słynnego listu polskich biskupów do episkopatu niemieckiego z 1965 r. z okazji zbliżających obchodów milenijnych w 1966 r. w Polsce. Zakres poruszanej problematyki jest w niej szeroki. Dotyczy bowiem oceny tego listu przez różnych działaczy politycznych, społecznych, dziennikarzy i duchownych zarówno z Polski jak i Niemiec. Książka ta wnosi do historiografii wiele ciekawych treści. Zawarte w niej wywiady przybliżają mało znane informacje oraz poszerzają i porządkują kwestie już znane. Powyższe publikacje charakteryzuje duża wartość naukową i poznawczą.

Dr Robert Żurek od czasu uzyskania stopnia doktora opublikował 27 artykułów naukowych, w tym 5 współautorskich. Trzy jego artykuły zostały opublikowane prestiżowych czasopismach niemieckich znajdujących się w bazie Web of Sciece i ERIH pozostałe w innych czasopismach naukowych lub pracach zbiorowych. Artykuły mają różną objętość i wartość poznawczą. Większość tych publikacji została wydana w języku niemieckim.

Analizując publikacje Habilitanta można stwierdzić, że jego zainteresowania badawcze koncentrują się zasadniczo w kilku obszarach badawczych: na zagadnieniach relacji polsko-niemieckich w XX wieku, a w szczególności kwestii pojednania polsko-niemieckiego po II wojnie światowej i roli w tym procesie środowisk chrześcijańskich oraz problematyce polsko-niemieckiej kulturze pamięci zwłaszcza dotyczącej pamięci o II wojnie światowej i jej skutkach. Ponadto w swoim dorobku naukowym ma również publikacje dotyczące historii Kościoła w Polsce oraz relacji państwa z Kościołem w okresie PRL. W mniejszym zakresie jego publikacje dotyczą problematyki związanej ze współpracą naukową w ramach Trójkąta Weimarskiego. W zdecydowanej większości dorobek ten został poświęcony kwestii relacji polsko niemieckich po II wojnie światowej w kontekście konfesyjnym.

Z analizowanego dorobku naukowego Pan R. Żurka nasuwa się wniosek, że w swojej działalności naukowej posiadał dużą wiedzę i kompetencję na temat stosunków polsko-niemieckich i Kościoła katolickiego w obu krajach w XX wieku. Ta wiedza przełożyła się na jego publikacje poświęcone tym zagadnieniom. Niewątpliwie stał się specjalistą w tym obszarze badań historycznych. Analizując publikacje naukowe dr R. Żurka daje się zauważyć dużą kompetencję i solidność argumentacji w oparciu o rzetelną analizę źródeł i literatury przedmiotu. Dzięki temu mamy w nich poszerzenie i pogłębienie problematyki badawczej.

Dobra znajomość literatury oraz źródeł archiwalnych proweniencji niemieckiej zaowocowało opublikowaniem cyklu artykułów poświęconych stosunkom polsko-niemieckim zwłaszcza w pierwszych latach po II wojnie światowej i kwestii pojednania między tymi narodami: *Die Rolle der Katholischen Kirche Polens bei der deutsch-polnischen Aussöhnung 1966-1972; Zwischen Nationalismus und Versöhnung. Die Kirchen und die deutsch-polnischen Beziehungen 1945-1956; Rok wielkich rocznic. Stracone czy wykorzystane szanse w dialogu polsko-niemieckim?; Kurt Reuter. Ein vergessener Vorreiter der deutsch-polnischen Versöhnung; Gescheiterter Vorstoß? Die Predigt des Berliner Kardinals Julius Döpfner vom 16. Oktober 1960 und ihre Folgen; Versöhnung und Integration. Die europäische Dimension der deutsch-polnischen Verständigung in der Auffassung deutscher und polnischer Christen, oraz we współpracy z Burkhard Olschowsky - *Krzyżowa jako miejsce pamięci o polsko-**

niemieckim dialogu obywatelskim sprzed 1989 r. i o mszy pojednania. Te artykuły są rzetelnie napisane i nie budzą zastrzeżeń pod względem naukowym. Są cenne dla historiografii, gdyż mają dużą wartość poznawczą. Wnoszą nowe ustalenia badawcze oraz korygują krążące dotychczas opinie na powyższe zagadnienia, przez co poszerzają dotychczasową naszą wiedzę dotyczącą tych zagadnień. Ważnym i ciekawym artykułem jest publikacja pt. *Die deutsch-polnischen Beziehungen in neueren Arbeiten zur kirchlichen Zeitgeschichte Polens.* Autor dokonał w nim ciekawej analizy stosunków polsko-niemieckie w pracach naukowych z zakresu najnowszej historii Kościoła w Polsce, które ukazały się w ostatnich latach.

W swoich badaniach podjął również kwestie dotyczące zagadnień z historii Kościoła katolickiego w XX wieku. Ich wyniki przedstawił w takich artykułach jak: *Für Kirche und Volk! Die Radio-Maryja-Bewegung im heutigen Polen; Stalinisten und Kirche: Thesen zum Scheitern der kommunistischen Kirchenpolitik in Polen 1944-1956; Die Haltung der katholischen Kirche in Deutschland gegenüber den polnischen Katholiken im Zweiten Weltkrieg; Duszpasterstwo polskie w Berlinie w latach 1945-1961 w świetle dokumentów Archiwum Diecezjalnego w Berlinie; Das Verhältnis von August Hlond als Apostolischer Administrator und Bischof von Kattowitz (1922-1926) zu seinen deutschen Diözesanen im Lichte der neueren polnischen Forschung; Kościół katolicki a granica na Odrze i Nysie Łużyckiej - próba wizualizacji tematu; Święta Jadwiga Śląska. Ponad narodowością i stanem; Jan Paweł II. Rewolucyjność sacrum?.* Dokonał w nich świetnej analizy tytułowych zagadnień. Wnoszą nowe ustalenia. Są one wartościowe zarówno dla polskiej jak i niemieckiej historiografii.

Kilka innych publikacji z dorobku przedstawionego przez Habilitanta (m. in. *Zwangsmigration der Deutschen und Westverschiebung der deutsch-polnischen Grenze in den Aussagen der katholischen Bischöfe Deutschlands 1945-1948; Bericht über das Forschungsprojekt „Kirche und Vertreibung: Die deutsche und polnische katholische Kirche und die Oder-NeiRe-Gebiete in den Jahren 1945-1949“; Vertreibung“* czy „przymusowe wysiedlenia“? *Polsko-niemiecki spór o pojęcia, pamięć i sens uprawiania polityki wobec historii*) dotyczą problematyki przesiedleń ludności niemieckiej z terenów na wschód od Odry i Nysy Łużyckiej po 1945 roku. Są one również bardzo przydatne dla nauki polskiej. Mają sporą wartość poznawczą. Poszerzają dotychczasową wiedzę dotyczącą tych zagadnień. Stanowią one dobre i metodyczne studium nad zagadnieniem przymusowych przesiedleń ludności w Europie po II wojnie światowej.

W swoim dorobku również ma kilka artykułów ważnych i merytorycznie ciekawych dotyczących Orędzia biskupów polskich do episkopatu niemieckiego z 1965 r. (*Odpowiedź biskupów niemieckich na Orędzie biskupów polskich; Bolesław Kominek - autor orędzia pojednania biskupów polskich; Wymiana listów między episkopatami Polski i Niemiec w 1965 roku*). Są w nich zawarte interesujące, wyważone analizy wzajemnych stosunków oraz dobre charakterystyki wzajemnego postrzegania się katolików niemieckich i polskich i stereotypów jakie pokutują do dzisiaj w świadomości tych wspólnot religijnych. Autor czyni to w sposób klarowny i rzeczowy wykazując się dużym znawstwem poruszanej problematyki. Wykazał się w nich oryginalnym i zwracającym uwagę polotem badawczym. Stanowią one dobre studium badanego problemu.

Interesującymi również dla badaczy historii są artykuły: *Universitäre und wissenschaftliche Zusammenarbeit im Weimarer Dreieck: Science-(and)-Fiction? i Von der Versöhnungsarbeit zur politischen Opposition. Protagonisten der Aktion Sühnezeichen in der DDR und ihre Motivation zum politischen Handeln.* Stanowią one mało znane wyniki badań jakie Habilitant podjął nad tymi kwestiami.

Publikacje Habilitanta są istotne dla badań historycznych. Prezentowany dorobek jest w miarę różnorodny. Cechuje je rzetelność oraz poprawność metodologiczna właściwa historii. Część publikacji wiąże się w różny sposób z przedmiotowym charakterem rozprawy

„habilitacyjnej”. W swoim dorobku dr R. Żurek posiada kilka recenzji książek opublikowanych w czasopiśmie krajowych i zagranicznych. Są one napisane kompetentnie i rzeczowo. Zawierają merytoryczną ocenę ich treści.

Habilitant brał czynny udział w piętnastu konferencjach międzynarodowych i krajowych naukowych wygłaszając referaty podejmujące różnorodną problematykę.

Dr R. Żurek angażował się w działalność popularyzatorską wiedzy historycznej. Opublikował również dwadzieścia kilka artykułów o charakterze popularnonaukowym, m. in. w „Rzeczpospolitej”, „Tygodniku Powszechnym”, „Gościu Niedzielnym”, „wSieci Historii”, „Frankfurter Rundschau”, „Rheinischer Merkur”, „West-Ost: Europäische Perspektiven”, „Dialog”. Jest współautorem filmu dokumentalnego „pt. Cicho pod prąd” dla polskiej telewizji, a także dwóch słuchowisk radiowych. Był autorem i współautorem 6 wystaw, realizowanych m. in. na zlecenie Episkopatu Polski i Niemiec, Muzeum Historii Polski, Ośrodka Pamięć i Przyszłość oraz Europejskiej Sieci Pamięć i Solidarność. Do jednej z wystaw opracował dwujęzyczny katalog. Jest współautorem przewodnika historyczno-turystycznego po miejscach związanych z Polską i Polakami w Berlinie. Nadto wygłosił kilkadziesiąt różnego rodzaju wykładów, wywiadów oraz referatów popularno-naukowych w Polsce i Niemczech. W ramach popularyzacji historii brał udział w audycjach radiowych i telewizyjnych. Tak szeroka działalność popularyzatorska w zakresie historii godna podkreślenia.

Rozprawa habilitacyjna

Rozprawa habilitacyjna dr Roberta Żurka dotyczy ciekawego, a jednocześnie niełatwego zagadnienia, które od kilku dekad jest przedmiotem sporu Polaków i Niemców wyznania katolickiego – oceny postawy polskiego Kościoła katolickiego na Ziemiach Zachodnich i Północnych, które zostały na mocy Wielkiej Trójki przyznane Polsce oraz ich ludności. Z punktu widzenia historiografii jest to problematyka ważna i jak dotychczas mało przebadana. Jako temat badawczy nie budzi zastrzeżeń.

Autor oparł swoją pracę na szerokiej bazie źródłowej. Wykorzystał materiały archiwalne zgromadzone w archiwach polskich proweniencji państwowej i kościelnej (Archiwum Akt Nowych w Warszawie; Archiwum Sekretariatu Episkopatu Polski w Warszawie; Archiwum Archidiecezjalne w Gdańsku; Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach; Archiwum Diecezjalne w Opolu; Archiwum Diecezjalne w Zielonej Górze; Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie; Archiwum Państwowe w Gdańsku; Archiwum Państwowe w Katowicach; Archiwum Państwowe w Olsztynie; Archiwum Państwowe w Poznaniu; Archiwum Państwowe w Szczecinie; Archiwum Państwowe we Wrocławiu) oraz niemieckich (Archiv des Visitators für die Priester und Gläubigen aus dem Bistum Ermland in Münster; Archiv des Visitators für die Priester und Gläubigen aus der Freien Prälatur Schneidemühl in Fulda; Diözesanarchiv Berlin; Diözesanarchiv des Bistums Dresden-Meißen in Bautzen; Historisches Archiv des Erzbistums Köln in Köln; Ordinariatsarchiv der Diözese Görlitz in Görlitz). Wykorzystał również prasę polską i niemiecką, relacje i wspomnienia uczestników opisywanych wydarzeń. Bazę źródłową poszerzył o źródła drukowane i literaturę przedmiotu. Spis wykorzystanych w pracy opracowań zawarł na dwudziestu sześciu stronach. Bibliografia zawarta w książce wydaje się być wystarczającą do omówienia badanej problematyki oraz dotychczasowego stanu wiedzy na temat zagadnień poruszanych w rozprawie.

Recenzowana monografia habilitacyjna jest wielowątkowym studium stosunków polsko-niemieckich na ziemiach przyłączonych do Polski po 1945 roku. Przyjęte przez Autora cezurę czasowe w książce nie budzą zastrzeżeń. Konstrukcja pracy jest przejrzysta. Przyjęty

przez habilitanta podział wewnętrzny na rozdziały podrozdziały są poprawne i logicznie uzasadnione. Dysertacja ma układ problemowy, co jest słuszne. Kolejność podjętych tematów nie budzi zastrzeżeń. Praca składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów, zakończenia, wykazu skrótów, bibliografii i indeksu osób.

Dr. R. Żurek w swojej książce analizował rozwój polsko-niemieckich relacji kościelnych na Ziemiach Zachodnich i Północnych w latach 1945-1948. Ujął to zagadnienie wszechstronnie uwzględniając -co warto podkreślić- kontekst polityczny, społeczny, historyczny i mentalny. Swojej analizie poddał kościelne trzy grupy społeczne: hierarchię, duchowieństwo i świeckich, Tej pierwszej -co jest słuszne- poświęcił więcej uwagi. W pracy Autor ambitnie podjął się zanalizowania kwestii dotyczących tożsamości i systemu wartości polskiej społeczności wyznania katolickiego w pierwszych powojennych latach i to zrealizował z godną podziwu wnikliwością.

W pierwszym rozdziale pt. „Okoliczności i skutki przejęcie Ziem Zachodnich i Północnych przez Polskę” Autor skoncentrował się na ukazaniu tła historyczno-politycznego przejęcia przez Polskę Ziem Zachodnich i Północnych. Dokonał tutaj rzetelnej analizy tego zagadnienia, zwłaszcza kwestii narodowościowej na Śląsku. Słusznie zauważył, że linia podziału narodowościowego na tym terenie przebiegała niekiedy w obrębie jednej tej samej rodziny. W dobry, syntetyczny i merytoryczny sposób ukazał stosunek władz komunistycznych do ludności niemieckiej na przejętych przez Polskę terenach. Rzeczowo omówił kwestię weryfikacji narodowościowej miejscowej ludności. Słusznie zauważył, że część polskojęzycznej ludności rodzimej na Śląsku czy Mazurach po zetknięciu się z komunistyczną rzeczywistością wolała wyjechać do Niemiec i postrzegała Polskę z perspektywy nowego ustroju. Autor umiejętnie przedstawił strategię władz komunistycznych w podsycaniu Polakom strachu przed Niemcami. Analizując powyższe problemy nie dokonał nowych ustaleń, jedynie je na nowo porządkował. Jego wnioski, analizy wydają się być słuszne i przekonujące. Autor nie ustrzegł się w tym rozdziale pewnych niedociągnięć i niedopowiedzeń. Przy analizie przymusowej ewakuacji ludności niemieckiej powinien wspomnieć, że do niej zmuszały również władze hitlerowskie, np. kazu Wrocławia pod koniec 1944 r. Kolejna uwaga, Autor pisząc o problemie głodu wśród Niemców w pierwszych tygodniach powojennych, powinien to zagadnienie przedstawić porównując z sytuacją żywieniową ludności polskiej. Nie tylko ludność niemiecka jak pisze Autor była ofiarami przestępczości, złodziei, kryminalistów, itp., ale także polscy osiedleńcy (s. 55). W rozdziale drugim dokonał ogólnej charakterystyki sytuacji diecezji niemieckich przed polonizacją analizowanego w pracy terenu, ich stan organizacyjny, materialny i osobowy. Dobrze ukazał sytuację społeczno-religijną w pierwszych miesiącach po wkroczeniu na te tereny Armii Czerwonej, ich politykę wobec niemieckich mieszkańców oraz działania polskich władz obejmujących je w tymczasowy zarząd. Rzetelnie z dużym znawstwem omówił pierwsze inicjatywy polskich biskupów, księży i świeckich, a także skutki tych wszystkich działań dla niemieckich struktur kościelnych. W tej części pracy przestudiował wnikliwie zagadnienie jakże istotne dla tematyki tej pracy - czyli postawę niemieckiej hierarchii kościelnej do polskich władz państwowych. Wykazał ich naiwność wobec komunistów. Przedstawił je na tle podejmowanych przez władze komunistyczne decyzji i działań wobec przedstawicieli niemieckich struktur kościelnych. W miarę dobrze wyjaśnił kazu biskupa warmińskiego oraz bp. gdańskiego. Szkoda tylko, że Autor nie dotarł do informacji o planach komunistów dotyczących aresztowania bp. Kallera. Jeśli chodzi omówienie kwestii bpa. Spletta, autor suponuje, że podejmowane przez komunistów wobec niego działania były z inicjatywy wyższych funkcjonariuszy NKWD, nie podając źródła, na podstawie którego wysuwa taki wniosek. Skrupulatnie zaś omówił postawę polskich przedstawicieli hierarchii Kościoła katolickiego wobec sytuacji kościelnej na nowych terytoriach Polski, ich dystans kanoniczny oraz działalność polskich zakonników niejednokrotnie samowolną. Oddzielnie, bardziej szczegółowo omówił -co jest słuszne-

poglądy i działania bp. katowickiego S. Adamskiego. Jak zostało to podkreślone w książce, starał się pomóc niemieckim duchownym znaleźć się nowej rzeczywistości powojennej. Wnioski, analizy Autora wydają się być słuszne i przekonywujące. W kolejnym największym rozdziale - *Polonizacja struktur kościelnych (sierpień 1945 r.)* Dr R. Żurek poddał szczegółowej analizie działania prymasa A. Hlonda sierpieniu 1945 r. dotyczące uporządkowania sytuacji Kościoła katolickiego na tym terenie. Przeprowadził tu, poddając na nowo krytyce naukowej i interpretacji dostępne oraz mało znane źródła zarówno polskie, niemieckie jak i watykańskie, wnikliwą ocenę jego działań. Dość drobiazgowo zanalizował podejmowaną przez historiografię niemiecką kwestię rzekomego przekroczenia przez prymasa specjalnych pełnomocnictw papieskich oraz motywy jakimi kierował się ten hierarcha w podejmowanych przez siebie decyzjach dotyczących Kościoła na tych ziemiach. Autor pierwszorzędnie, dokładnie odtworzył harmonogram działalności prymasa po jego przyjeździe do kraju w odniesieniu do nowych terytoriów przyznanych Polsce. Dla lepszego zrozumienia tła jego postępowania, dokonał wszechstronnej analizy poglądów kardynała i jego wcześniejszych działań. Intersująco i kompetentnie przeanalizował tutaj dostępną dokumentację i literaturę dotyczącą uprawnień nadzwyczajnych kardynała A. Hlonda w 1945 r. oraz ich terytorialnego i merytorycznego zakresu. Autor podjął się tu niełatwego wyzwania, gdyż jest to sprawa trudna do ostatecznego rozstrzygnięcia, zwłaszcza jeśli chodzi o uprawnienia dane ustnie prymasowi Polski przez papieża. Dopóki nie będzie możliwości dostępu do całej spuścizny po Piusie XII i jego notatek po spotkaniach z polskim kardynałem trudno będzie to jednoznacznie ocenić. Autor słusznie zauważył, że pełnomocnictwa papieskie zostały tak sformułowane ogólnie, by nie ograniczały pola manewru prymasa. Ma także rację pisząc, że w sytuacji gdy w Polsce władzę przejęli komuniści, „Kościół musiał sięgnąć po wyjątkowe środki nie tylko na terenach Polski przedwojennej ale również na nowych terytoriach”. Dobrze ukazał skutki działań kard. A. Hlonda dla Kościoła na tych terenach. Cenne w tych jego wywodach, jest to, że unika pochopnych wniosków. Podaje nowe, szczegółowe ustalenia. W czwartym rozdziale skoncentrował się zasadniczo na ukazaniu działalności ustanowionych przez prymasa Hlonda administratorów apostolskich Ziemi Zachodnich i Północnych i ich odnoszenia się do niemieckich katolików. Rzetelnie mówił o okoliczności objęcia przez administratorów apostolskich urzędów oraz możliwości ich działań w powojennej rzeczywistości społeczno-politycznej pod rządami komunistów na tych terenach. Obiektywnie z dużym znanstwem opisał ich postawę wobec niemieckiego duchowieństwa i katolików świeckich. Kompetentnie przedstawił ich podejście do narzucanej przez komunistyczne władze polonizacji tych terenów. Również rzetelnie omówił stosunek duchowieństwa niemieckiego do polskich administratorów apostolskich, ich krótkowzroczność, brak realizmu i knowania przeciwko polskim przełożonym. Pokazał nieznaną lub mało znane kulisy troski o duchowieństwo niemieckie i posługę w religijną wśród Niemców w ich języku, mimo zakazów władz komunistycznych. Te zagadnienia zostały przez Autora klarownie i rzeczowo opisane. Przedostatni rozdział Autor poświęcił zagadnieniu postawy duchowieństwa i społeczności polskie zasiedlających te ziemie do ludności niemieckiej. Jest to ważne zagadnienia dla badanej problematyki. Na podstawie wybranej dokumentacji źródłowej ukazał ich postawę. Dobrze opisał trudności i konflikty w tych relacjach. W ostatnim rozdziale zanalizował opinie, postulaty jakie ukazywały się polskiej prasie katolickiej na temat Ziemi Zachodnich i Północnych. Dość wnikliwie ukazał ich stosunek do przyznania Polsce ziem na wschód od Odry i Nysy Łużyckiej oraz kwestii polskiej na tych terenach.

Autor w swojej książce podjął ciekawą i merytoryczną polemikę z poglądami lansowanymi przez historiografię niemiecką. Jest ona dobra, rzeczowa, oparta na solidnej analizie źródłowej. Należy się zgodzić z Autorem, że nie sposób oceniać postawy polskiego duchowieństwa jak i świeckich nie biorąc pod uwagę uwarunkowań historycznych, politycznych, społecznych i psychicznych, traumy po okupacji niemieckiej, przejście władzy

przez reżim komunistyczny, tragicznej sytuacji materialnej oraz niepewności związanej z przesiedlaniem Polaków z kresów wschodnich. Autor słusznie także zauważył, że Ziemie Zachodnie i Północne miały odegrać kluczową rolę w polityce komunistycznych władz wobec Kościoła katolickiego. Uwydatnił -co jest istotne- że podejście polskiego Kościoła do niemieckich współwyznawców na Ziemach Zachodnich i Północnych nie było tylko sprawą wewnątrzkościelną, ale „wiązało się mocno z konfliktem między Kościołem katolickim a komunizmem, który z polonizacji nowych terenów i niemieckiego zagrożenia dla polskiej racji stanu uczynił jeden z najważniejszych oręży w walce z Kościołem”. Stąd wynikały takie a nie inne posunięcia polskiej hierarchii kościelnej wobec katolików niemieckich na tym terenie. Brakuje w tej książce chociaż krótkiego zarysu stosunku katolików niemieckich z tych terenów do hitleryzmu. Autor umiejętnie uporał się z dość dużym problemem wiarygodności źródeł (świadczeń) niemieckich. W swojej książce zweryfikował niektóre poglądy, opinie lansowane w obiegu naukowym i publicystyce. Co jest cenne, dowiódł wbrew opiniom badaczy niemieckich, że Kościół polski nie był siłą sprawczą procesów politycznych i losów niemieckich katolików w tym czasie, ale jedynie na nie reagował, dzięki temu udało się mu wyjść obronną ręką z komunistycznych prześladowań, zachować swoją siłę oraz wpływ na społeczeństwo. W recenzowanej książce wykazał się godną podziwu interpretacją źródeł i wyjątkowo dojrzałym wnioskowaniem, dobrą erudycją, staranną kwerendą źródłową, dojrzałym opracowaniem.

Postawiony sobie cel - zbadanie postawy polskiego Kościoła wobec Ziemi Zachodnich i Północnych oraz ich ludności w latach 1945-1948 - Autor dobrze zrealizował w oparciu o dostępne źródła i literaturę przedmiotu. Stawiane w pracy wnioski, analizy wydają się być słuszne i przekonujące. Są rzetelnie udokumentowane i świadczą o rzetelności przeprowadzonych badań. Praca potrafi zaciekać i jest oryginalna. Autor dokonał w tej pracy wiele sprostowań błędnie powtarzanych w literaturze naukowej opinii.

Dr R. Żurek zadbał również o odpowiednią stronę edytorską pracy. Jest ona wydana z dużą starannością. Praca habilitacyjna zasługuje na ocenę pozytywną. Mamy tu do czynienia z opracowaniem o charakterze ściśle naukowym i poznawczym.

Konkluzja

Rozprawa habilitacyjna dr. Roberta Żurka jest ważnym i trwałym wkładem w badania naukowe nad relacjami polsko-niemieckimi w pierwszych latach po II wojnie światowej oraz dziejami Kościoła katolickiego u początków PRL i najnowszej historii Polski. Podejmuje niezwykle ważny temat. Autor wykazał się w niej niezależnością narracji oraz samodzielnością wyciągniętych wniosków, oceną przedkładanych kwestii w oparciu o solidną bazę źródłową i literaturę przedmiotu. Dorobek naukowy w postaci opublikowanych książek, artykułów, a także czynny udział w działalności naukowo-organizacyjnej, świadczy o solidnym warsztacie naukowym.

Kończąc mój wywód, pragnę stwierdzić, że prezentowany dorobek naukowy i recenzowana praca spełniają wymogi ustawy „o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki” do uzyskania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie historia. W związku z tym wnioskuję o dopuszczenie dr. Roberta Żurka do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego i otwarcie jemu drogi do samodzielnej pracy naukowej.

Dominik Zamiatala
ks. dr hab. Dominik Zamiatala, prof. UKSW